

Hollého prekladová tvorba a jej odraz v epose Svatopluk

EVA FORDINÁLOVÁ, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

Roku 1824 vstúpili do našej kultúry dve významné diela – významné nielen z produkčného aspektu: okrem Kollárovej *Slávy dcery* v Budíne (zásluhou arcibiskupa – prímasa uhorského Alexandra Rudnaya, ktorý sa svojou autoritou zaslúžil o povolenie jej vydania) aj Hollého *Rozličné básne hrďinské, elegiacké, a lirické* z Vergília, Teokrita, Homéra, Ovídia, Tirtea, a Horáca v Trnave, „nákladem istého literaturi slovenskej milovníka“ – Jura Palkoviča. Z časomerného produkčného aspektu sa predstavili dve línie: v Kollárovom Predzpeve „helénska“ línia, ktorú sledovali P. J. Šafárik a F. Palacký v *Počátkoch českého básnictví obzvláště prozodie* (1818), v Hollého prekladoch línia „na latinácky spôsob“, ktorej konečnú podobu vo forme pravidiel dal napokon Holly sám.¹

Rozličné básne... však zatiaľ zostanú v tieni *Slávy dcery* (vzhľadom na percepciu u „budúcej“ romantickej generácie) z ideologických dôvodov:² Kollár vyslovil zreteľne, pôsobivým básnickým výrazom, svoju celoslovenskú orientáciu. Spolu s predchádzajúcimi vedeckými prácami P. J. Šafárika zvýraznil podiel Slovanstva v európskej kultúre a spolu vybudovali pevný základ pre slovenské sebedomie mladšej generácie – vytvorili hrádzu proti hromadnému odnárodňovaniu v prospech neslovenských národov. A Hollého *Rozličné básne* zatiaľ ešte „slovenskú“ ideu v „slovenskej“ množine neformulovali: úplný prerod do vlastnej kolisky spôsobí až epos Svatopluk.

Holly však sledoval svojimi prekladmi zreteľný národný cieľ – kvalitou prekladov všeobecne uznávanej európskej „klasy“ dokázať kvalitu domácej slovenskej kultúry a jej základného pracovného materiálu – jazyka. Preto tak pozorne sledoval všetky pokusy o preklady antickej poézie do inonárodných literatúr,³ aby dal vyniknúť vkladu slovenskej kultúry. Práve túto skutočnosť – a zmysel svojej práce na prekladoch veľmi

¹ Úvod Rozličných básní tvorí Prozodia. – Kollár však bol taktiež majstrom v časomernej prozódii – a Holly vyslovil svoje najvyššie uznanie v liste Jurovi Palkovičovi, keď, na rozdiel od ostatných autorov časomerných veršov vytvorených v češtine, o Kollárovi napísal: „Jeho verše, ačkoľvek jich više troch sta podľa časomiri zložených málo vám je, dobre plínú.“ Korešpondencia Jána Hollého, editor Jozef Ambruš. Martin 1967, s. 33.

² Nevedno však, ako rýchlo sa medzi „berňolákovskou“ inteligenciou informácie o Slávy dcere širili: Hollého list Palkovičovi o „dobrom plynutí“ Kollárovej poézie je z polovice roku 1825 – a keď píše o „više troch sta“ veršoch, išlo o skutkový stav pred vydaním *Slávy dcery*: 358. Predzpev mal ďalších 106 „podľa časomiri zložených“ veršov. – Tamtiež – Dokumenty, s. 246.

³ Jurovi Palkovičovi 22. júla 1824: „Česi dosavad ňemajú Virgiliovej Encidi preloženéj. Poláci majú (...) Rusi majú teš (...) Ale títo preložena sú len v rúnách neb tak rečeních kadenciách, a ňe v metrach, jako je v latínském.“

zreteľne vyslovil v liste Jurovi Palkovičovi zo 6.10.1824,⁴ v ktorom ho prosí „milost'ive vinaložiť nákladek“ aj na vydanie pripravovaného prekladu *Eneidy*: „Maľi bi tak naši Slováci z gracie pána veľkomožného Virgiliovu Eneidu ve veršoch mírovích, čo aňi Češi, aňi Poláci, aňi Rusi, aňi žádní iní Slováci⁵ ešče nemajú; ano, žádní europejskí národ (krem Slovákov a Uhrov)⁶ úplne gréckú a laťinskú míru mat nemůže.“ A navyše išlo aj o česť bernolákovčiny: „Aj Čechom bude sa lúbit, a všeckím Šafárikom a slovenčini našej tupitelom,⁷ že je sprostá, hlúpá a tak dál, k zahanbeňu slúžit.“

Rozličné básne s pripojenou *Prozódiiu* sú samy dôkazom, že Hollému išlo o dokonalú transláciu antického odkazu – a to nielen veršovou formou, ale aj tromi veršovými druhmi antickej poézie: „hrd'inské, elegiacké a lirické“ (hexameter, elegické distichá, rôzne variácie strof).

Iste nie je náhodné, že vstup *Rozličných básní* tvoria Vergiliove selanky (a prvá je Titir – pseudonym z nej použil už roku 1805 v polemike s Fándlym⁸). Ide o „poéziu nižiu“, ktorá bola Hollému osobne veľmi blízka a je charakteristická i pre jeho pôvodnú tvorbu. A do „básní hrd'inských“ okrem desiatich Vergiliových a jednej Teokritovej selanky zaradil aj prvý spev Homérovej *Iliady*. *Básne elegiacké* obsahujú dva listy z Ovídiiových *Heroíd* a štyri Tirteove *Vojenské piesne*, v *Básňach lyrických* je 17 Horatiových ód – doklad o ich variačných možnostiach – ale aj o Hollého talente ako prekladateľa.⁹

Hollý teda siahol po vrcholných zjavoch antickej literatúry na dôkaz, že v slovenčine rovnako „dobře pl'ínú“ ako v pôvodine. I pravopis je v porovnaní s predchádzajúcou bernolákovskou písomnou produkciou systematizovaný (iba veľmi ojedinele sa ešte objavujú ústupky prozódii, napr. hrdlíčka), jazyk je svieži, ľudový, šťavnatý.

Hollý si sám bol vedomý svojho pokroku v kultivácii jazyka a čiastočne sa naplnilo aj jeho želanie presvedčiť odporcov bernolákovského spisovného jazyka o jeho opodstatnenosti a životnosti. Svojmu mecénovi Palkovičovi píše (s úmyslom získať jeho finančnú priazeň pre *Eneidu*) o uznanlivých slovách bratislavského Palkoviča, s ktorým vtedy ešte udržiaval korešpondenciu: „Pritom v reči našej zdám sa zbehlí biť, jako to aj sám jej protivník Jirík přešporskí viznal: Pekné Jejích básně rozličné mnohým se líbí tak jako i mñe. Tak zbehlí sú v té reči a tak snadně píší, jakobi již mnohé knihi bili sepsali. I verše Jejích dobre pl'ínú a dobře se čítati dají.“¹⁰

⁴ Tamtiež, s. 30.

⁵ Odráz Hollého uznávania centrálnotranskej idey – Slovensko ako kolíska ostatných slovanských národov.

⁶ Je pravdepodobné, že Hollého úsilie o úplnú dokonalosť slovenskej časomieri pramenilo aj zo snahy prevýšiť majstrovstvom i maďarských básnikov používajúcich metrickú prozódiiu (alúzia v epose Sláv – slovenský básnik Istislav prevýši troch čudských básnikov).

⁷ Ide o narážku na úvod k dielu *Pisně světské lidu slovenského v Uhřích*. Sebrané a vydané od Pavla Jozefa Šafárika, Jana Blahoslava a jiných. V Pešti 1823. Autorom úvodu, v ktorom sa odsudzuje bernolákovská slovenčina, nie je však Šafárik, ako sa Hollý nazdával, ale Ján Kollár.

⁸ VYVÍJALOVÁ, M.: *Mladý Ján Hollý*. Bratislava 1975. – Literárna polemika medzi Fándlym, Miškolcym a Hollým roku 1805.

⁹ Prozódii – súčasti *Rozličných básní* – venujem osobitnú pozornosť v pripravovanej monografii.

¹⁰ Korešpondencia Jána Hollého, s. 32.

Rozličné básne však našli ohlas aj v zahraničí: v ruskom časopise *Materialy dľa historii prosvěščenja v Rosii* vyšla o nich správa (autorom je pravdepodobne jeho redaktor P. I. Koeppen) i s oznamom o pripravení *Eneidy* do tlače na podklade listu P. J. Šafárika (z Nového Sadu 30. mája 1825). Sú to uznanlivé slová: „Sú to slovenské, veľmi vydarené preklady z diel Vergília, Horatia a Homéra (...) Čo sa týka uvedených vydávaných prekladov, tie nestranní znalci (evanjelici) veľmi chvália, hovoriac: ‘Pán Hollý vystupuje ako smelý, šikovný metrik a básnický umelec.’“¹¹

I Josef Jungmann vo svojej *Historii literatury české* (Praha 1825) pri kritike „seminaristov prešpurských“, ktorí sa oddelili od českej literatúry a vydávajú knihy „v sprostom slovenskom nárečí“, sa o Hollom zmieňuje uznanlivo: „Farár J. Holly s té strany posud nejnvýtečnejší.“¹² A P. J. Šafárik Hollého *Rozličné básne* uvádza ako súčasť produkcie slovenských autorov vo svojich *Dejinách slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* (Budín 1826).

Aj v druhom ročníku časopisu *Krok* vyšiel pozitívny posudok na *Rozličné básne* od Antonína Marka. Ozýva sa v ňom, ako v ďalších rokoch už pravidelne, želanie – „kdyby pán spisovatel podle českého ponapravil svého psaní způsob“.¹³ Priamo Hollému prišiel ohlas v liste – od budúceho vydavateľa jeho diela Martina Hamuljaka (vydavateľ po Jurovi Palkovičovi). Vtedy, ešte po latinsky, mu píše: „Skvelý preklad Básní z Homéra, Ovídia a viacerých iných do našej sladkej materčiny, vyhotovený Vašou Veľadôstojnosťou, a predstavená mu slovenská prozódia vzbudili vo mne a mojich priateľoch, milovníkoch slovenskej literatúry, nezvyčajný pocit lásky a dôvery voči vzácnej osobe Vašej Veľadôstojnosti“, a okrem ďalších uznanlivých slov prekladá aj návrh na tlačenie ďalších Hollého diel v budínskej Kráľovskej univerzitnej tlačiarni.¹⁴

Zaujímavý je fakt, že Hollý, ktorý tak ponížene prosil Jura Palkoviča o ďalšiu finančnú pomoc pre vydanie *Eneidy* (a prísľub stále neprichádzal), na túto lákavú Hamuljakovu ponuku ani nereagoval, pretože mu Hamuljak opäť napíše (prvý list: z 20.7.1826, druhý: zo 17.3.1828) rovnakú ponuku s takmer rovnakým sprievodným textom. Ale aj po tejto zopakovanej Hamuljakovej ponuke sa Hollý stále utieka k Palkovičovi a 3. apríla 1828 konečne prišiel „od Jejích Veľkomožnosti veľmi potešiteľný list“, že „útrati na vitlačení Eneidi milost'ive zase vinaložiti' ráčá“ – a zároveň sa v ďakovnom liste dozvedáme aj príčinu, prečo Hamuljakovu ponuku neprijal a spoliehal sa naďalej na Palkovičovu veľkorysosť: možnosť vydať *Eneidu* opäť v Trnave – Jelínek poznal jeho rukopis a nemusel by celé dielo načisto prepisovať (to by už bolo po predchádzajúcich pätnástich úpravách po šestnásty raz), pretože sa začína ohlasovať príznak, ktorého sa najväčšími obával: „...čo bi mojím od mnohého čitaňá pokazením očám a ďalším prácám velmi

¹¹ Ján Hollý očami svojich súčasnikov, editor Jozef Ambruš. Bratislava 1964, s. 66.

¹² Tamtiež, s. 493.

¹³ Krok. Díl druhý. Částka druhá. V Praze 1827, s. 314–320.

¹⁴ Z korešpondencie vieme, že sa o Hollého práci pochvalne vyjadril aj Andrzej Kucharski na návšteve v Maduniciach. Jurovi Palkovičovi interpretuje jeho slová, „že Polaci závid'á našim Slovákom, že prvni verše podla metrickéj prozodie písať začali a že ti metra robá v slovenskej literature epochu“. Korešpondencia Jána Hollého, s. 46. Hamuljakov list: tamtiež, s. 252.

záhubné bolo, ponevác zrak mám už krátki, mdlí a slabí a ničoho sa tak nebojím, žádněj psoti, nebo téjto sem už navikel, jako abich skoro ňeoslepel.“¹⁵

A tak sa v júli 1828 po zložení Palkovičových 500 zlatých u Jána Krstiteľ'a Jelínka v Trnave začalo tlačiť druhé Hollého prekladové dielo, ktoré koncom tohto roka vyšlo pod názvom *Virgiliova Eneida*. Preložená od Jana Hollého. Nákladem istého literatury slovenskej milovníka.

Je síce trpkou, ale pravdivou skutočnosťou, že dielo, na dokonalom preklade ktorého si dal Hollý tak veľmi záležať, že pri jeho 15-násobnom zlepšovaní začal strácať zrak a do ktorého sám vkladal veľké nádeje, sa stretlo z celej jeho tvorby s najmenším ohlasom. Doteraz sú známe vlastne iba dva: P. J. Šafárik v liste F. Palackému z dňa 18. marca 1828 (teda ešte pred knižným vydaním) sa zmieňuje: „Väčšia časť Vergiliovej Eneidy v preklade Jána Hollého je u mňa. Azda už aj celá je v tlači hotová. Sme teda tam, kde Gréci s mnohými nárečiami. Lúbia sa mi jeho boioticizmy (podľa gréckeho boiótskeho nárečia, zmysel = nárečové prvky) – len ošklivá ortografia (používanie švabachu a fonetického pravopisu – pozn. E. F.) sa mi neľúbi.“¹⁶

Po vyjdení *Eneidy* vyšla v tlači iba jedna (zatiaľ známa) správa o nej v *Letopise Matice srpskej* 1829 bez uvedenia autora, ale aj tá naznačuje, že recenzent ešte nemal celé dielo; zrejme iba Šafárik mu ponúkol časť, ktorú vlastnil. Správa zoznamuje čitateľov s Hollým ako autorom *Rozličných básní* a o *Eneide* sa v nej uvádza: „Prezreli sme prvých deväť vytlačených hárkov a nevieme si nadostač prenachváliť, aký je to verný a dokonalý preklad a najmä aká umelecká je jeho metrika.“ Ale aj: „Srb, ktorý by chcel a mohol prekladať Vergilia, mal by pri svojej práci iste veľkú pomoc v Hollého preklade.“¹⁷

Tu zrejme treba hľadať príčinu slabého ohlasu: každý by mal najradšej dokonalý preklad vo svojom domácom jazyku. Svedčí o tom aj list Josefa Kamarýta Karlovi Vinařickému (tiež prekladateľovi antických básnikov v časomiere – pozn. E. F.) z 30. októbra 1829: „A k Eneide – ako počúvam – prosím Vás o všetko vznešené, prosím v mene všetkých Čechov, aby ste nestratili chuť pre tú slovenskú, pretože Vami podaný preklad je ďaleko lepší, a predsa len český, a okrem toho, čo je v nej vydareného, to do istej miery uľahčí Váš preklad.“¹⁸

Na Slovensku v dvadsiatych rokoch 19. storočia chýbal akýkoľvek kultúrny časopis u oboch konfesií, ktorý by glosoval literárne dianie u nás, takže v domácom prostredí nebolo možno priniesť o *Eneide* informácie. Čo na ňu povedali Hollého priaznivci, už sa nedozvieme, ani mienku „Jiríka prešporského“, lebo korešpondencia medzi ním a Hollým sa už zrejme skončila. Iba nepriamo z Hollého listu Jurovi Palkovičovi vieme, že mu „Jirík písal“ o správe F. Palackého v *Časopise Českého Museum*, v ktorej mala byť zmienka o *Eneide*, ale informácia bola nesprávna.¹⁹ To je zároveň posledná Hollého zmienka o bratislavskom Jurajovi Palkovičovi.

¹⁵ Tamtiež, list z 9.4.1828, s. 51.

¹⁶ Ján Hollý očami svojich súčasnikov, s. 132.

¹⁷ Tamtiež, s. 161.

¹⁸ Tamtiež, s. 67.

¹⁹ Išlo o Palackého článok O národch uherských zvláště Slovanech v *Časopise Českého Museum* III., 1829, č. 4, v ktorom odsudzoval zavedenie benolákovčiny ako spisovného jazyka a Hollého uvádza v inom

Z tohto listu však vieme, že sám Hollý si bol vedomý kvality svojho diela, pretože ďalej píše: „Nech si píšú luteráni (t.j. spisovatelia na Slovensku používajúci češtinu), jako chcú, našich Slovákov predca do blúdu ňeuvedú a Čechov neučíňá. Predmenovanu Eneidu začal prekládat Karel Vinarický (...). Ale nech ňekdo ti české verše ze slovenskíma zrovná, uvid'í, které lepšej idú a která reč k metrickým veršom zvučnejšá a súcejšá je.“²⁰

Ale pravdou je aj historický fakt: koncom dvadsiatych rokov 19. storočia sa v kultúre jednotlivých slovanských národov dostávajú do popredia vedome národné témy. Preklady z antiky, hoci dokonalé, už prestávajú rezonovať. Aj Hollý, ktorý v čase vydania *Eneidy* mal už spracovanú podstatnú časť eposu *Svatopluk*, sa prostredníctvom Martina Hamuljaka (s ktorým napokon nadviazal písomný kontakt po jeho osobnej návšteve v Maduniciach) vyzvedá na Cheraskovovu *Rossiadu* a v roku 1830 sa ho pýta: „Asnad už aj Lechiada višla?“²¹ Hollý sám vycítil, že osláviť svoj národ musí pribojnejšie, že iba upozorniť na literárne možnosti domáceho jazyka priamou paralelou prekladu so „vznešenými“ jazykmi gréčtinou či latinčinou nestačí. Vznešenosť národa treba vyzdvihnúť nielen prozódou. „Veršom dušu dávať“ treba predovšetkým ideou. Avšak pretrvávajúca pôsobivosť klasických eposov v európskej kultúre bola dostatočným impulzom, aby mohli byť aj v tejto sfére dostatočne „vznešeným“ príkladom. A dôkladná znalosť Vergiliovej *Eneidy* sa v prvom slovenskom národnom epose prejaví nielen formou, ale aj motívmi.

* * *

29. septembra 1827 Hollý kanonikovi Jurovi Palkovičovi píše: „Toto leto dal sem sa na ťažkú a veľkú prácu slovenské epos anebo epopéju skládat tak jako je Virgiliova Eneida, aspon na tu módu a nótu, a to pod ménem tímto: Svatopluk, hrd'inská báseň. Obetoval sem ju a pripísal panu velkomožnému“ – podľa mnohých vzorov antických autorov vo vzťahu k svojim mecénom.²²

Zmienka v Hollého liste o vzore vo Vergiliovej *Eneide* je dôležitá. Možno oprávnene predpokladať, že Eneas – hrdina antického literárneho sveta – najväčšmi inšpiroval Hollého pre výber postavy Svätopluka – hrdinu slovenského historického sveta: obaja sa v poézii stanú zakladateľmi „národného kráľovstva“. A okrem toho mal Hollý pri zrode eposu *Svatopluk Eneidu* ešte stále v štádiu opráv – čiže ju mal stále vo svojom vedomí i podvedomí, že nemohla zostať bez ohlasu ani v jeho pôvodnom epose. *Eneidu* tak silne cítil ako svoju, že prirodzenou cestou prešiel z jedného národného eposu do druhého s cieľom zvýrazniť veľkosť – význam druhého paralelou so všeobecne uznávanou veľkosťou prvého v kultúrnom svete.

---

kontexte: „mimo to příklad p. J. Hollého, předního nyní spisovatele po Bernoláku, sám to ukazuje, že kdekolí o nevšedních a vyšších předmětech řeč nastává, tam i Bernolákovci sami k češtině utíkati se, a slov lidu svému neznámých užívati musejí.“ Korešpondencia Jána Hollého, s. 276. List Jurovi Palkovičovi je zo dňa 13.8.1830.

²⁰ Korešpondencia Jána Hollého, s. 70.

²¹ Tamtiež, s. 68.

²² Tamtiež, s. 44. Hollý pôvodne premýšľal, iste z úcty k svojmu mecénovi, nad témou *Svatí Juro vítaz nad drakem*, ale sám priznal, že sa nemôže oprieť o žiadnu historickú literatúru a Jur Palkovič sám tento námiet zamietol. – Tamtiež, s. 36, 39.

Hoci tento fakt prešiel v literárnej histórii takmer bez povšimnutia,²³ medzi Vergiliovou *Aeneidou* a Hollého *Svatoplukom* je viacej spoločného než „móda“ (kompozícia diela) a „nóta“, ako uviedol Hollý v liste Jurovi Palkovičovi. Vidno tu zhody, ktoré sú zámerné a ktoré si vyžadujú pozornosť najmä z aspektu národnej ideológie.

Už samotnou zmienkou o „móde“ podľa Vergiliovkej *Aeneidy* Hollý naznačil svoj zámer kompozíciou (hoci by sa dalo hovoriť aj o „móde“ v našom význame – v čase tvorenia *Svatopluka* skutočne išlo aj o „módu“ národných eposov – a za taký Hollý považoval aj *Aeneidu* – v okolitých literatúrach). A „nóta“ je samozrejماً a jednoznačná – časomerná prozódia rímskej antickej poézie. A z nej Hollý považoval za najdokonalejšiu prozódium Vergiliovu – veď vo svojej *Prozodii* práve z jeho tvorby Hollý najčastejšie uvádza príklady na metricky správne verše (hoci vo svojom preklade). Správne poznamenal Viliam Turčány v štúdiu *Vergilius a Hollý*: „Keď sa rozhodol slúžiť svojmu národu poézii (Hollý – pozn. E. F.), nemohol vidieť vhodnejší nástroj na túto službu ako časomerný verš, tak bezpečne odolávajúci časom a všetkým možným premenám: veď Aeneida, oslavujúca základy rímskeho národa a budúcej ríše, žila a cenila sa ako vrcholné dielo svetovej poézie ešte v Hollého dobe, keď sama Rímska ríša už neexistovala dobré tisícročie.“²⁴ A o to práve išlo: o vznešené idey vo vznešenej forme. Hollý už bol pripravený na oboje. Na „nótu“ prekladmi a na „módu“ vytypovaním paralel medzi „Eneášom“ a *Svatoplukom* – na základe dôkladnej heuristickej práce aj pri sústreďovaní historických dokladov o *Svatoplukovi* a jeho dobe.

Základnou (a zrejme rozhodujúcou) zhodou je cieľ *Aeneidy* i *Svatopluka* – vyslovený v propozícii oboch – osláviť „zakladateľov národa“²⁵:

*Spívam o zbrojstvách a o tem muži z Tróje čo prvni
Vihnan osudmi do Vlach ku brehom dostal sa lavínskím.
Premnoho aj v pótkách zakusil, než mesto zakládala,
A vňesol svích v Lácko bohov: skáďe stal sa laťinskí
Národ...*

(Eneida, I., verše 22–23, 26–28)

²³ Viliam Turčány v štúdiu *Vergilius a Hollý* (Slovenské pohľady, 1974, č. 11, s. 75–87) označil Vergília za „básnického otca nášho Jána Hollého“, aj naznačuje, že obaja básnici chceli zvečniť svoj ľud a svoj kraj, avšak ich umeleckú príbuznosť skúma predovšetkým v rovine prozodickej a estetickej (obraznosť, zvukomal'ba) – i v ostatných Hollého dielach, nielen vo *Svatoplukovi*. Z paralel vo vnútornej štruktúre uvádza iba príbuzný motív v 6. speve Eneidy i *Svatopluka*: Eneovi i jeho národu, ktorý v Taliansku založí, veští jeho otec Anchises ďalšie osudy; u Hollého *Svatopluk* rozpráva o pôvode Veľkomoravanov a Slovákov. V štúdiu Hollého súťaž s Vergiliom (SP, 1978, č. 10, s. 93–105) tieto epizódy dáva do protikladu (bojovnosť – mierumilovnosť) a upozorňuje aj na podobnosť so scénami vyzvedačov v Eneide i v Homérovej Iliade.

Ján Horecký v štúdiu *Prvky antickej epiky v Hollého Svatoplukovi* (Litteraria Historica Slovaca, 1–2, 1946–47, s. 51–69) zase diagnostikuje problematiku v celostnom kontexte antickej literatúry, nie so špecifickým zacielením na Vergília. A názov príspevku O. Jirániho *Antické vlivy v lyrice J. Hollého* (Bratislava, 2, 1928, s. 76–126) sám prezrádza, že ide o inú problematiku.

²⁴ TURČÁNY, V.: *Vergilius a Hollý*. Slovenské pohľady, s. 80.

²⁵ Citácie podľa: Dielo Jána Hollého I.–X., editor Jozef Ambruš. Trnava 1950.

*Spívám, jak hroznú Svatopluk na Karolmana véďel
Vojnu...*

A zmužilích veľké založil královstvo Slovákov.

(Svatopluk, I., verše 13–14, 16)

Viliam Turčány v citovanej štúdii *Hollého súťaž s Vergiliom* taktiež upozorňuje na zhodu vstupných veršov oboch eposov – ale v metrickej štruktúre (v „nóte“): prvým polversom spondejským a druhým daktylským, čím vyznačil zámer nasledovať *Eneidu* už v prvom verši *Svatopluka*. Vyslovuje však názor, že ide o polemický charakter voči *Eneide*, resp., ako naznačil v názve štúdie, o úsilie Vergília prekonať. Polemický charakter Turčány vidí napr. v paralelách epizód rozprávania o dejinách národa, resp. vyzvedačov (podobný motív je i v Homérovej *Iliade*): kde Vergilius zdôrazňuje bojovnosť, tam Hollý akcentuje mierumilovnosť. Tento rozdiel však vyplýva z historického poslania „Vergiliovho“ a „Hollého“ národa, ale i z kresťanskej orientácie Hollého ako katolíckeho kňaza s hlavným poslaním: „Miluj blížneho svojho ako seba samého.“ V tom musel byť Hollý nekompromisný. „Zbroj“ možno použiť iba v prípade nevyhnutnosti – na obranu národnej slobody. Avšak ďalšie paralely naznačujú, že o polemický charakter nešlo.

Zhoda sa objavuje aj v „móde“ – v kompozícii: oba eposy obsahujú dvanásť spevov. No *Eneida* zasiahla ešte hlbšie. Ideovo najpriebojnejšie verše, potvrdzujúce, že aj u Hollého skutočne ide o hrdinský epos, sú v 5. speve *Svatopluka*:

*Zbroj teda, zbroj hroznú zapopadňime, naproti podme,
Bráňme zlatú volnosť, a ze záhubi vidrime krajnu.
Radšej smrť slavnú a hrďinskí zvolme si úmor;
Dajme sa rozľať a krv do poslednej kapki viľejme,
kleslú než slobodú v otrockém járme naríkať.*

(Verše 137–138, 147–149)

Tento motív má však hrdinskú paralelu v *Eneide*; tiež ide o obranu vlasti, takže tu Hollý nemusel nič „vylepšovať“ kresťanskou filozofiou:

*Chráňící našu vlast, zažaté bráňíte si mesto:
Zemrime, a v prostred mužského sa vrhňime zbrojstva.
Jedno bitích spaseňí, spaseňá žádného ňedúfať.*

(II., verše 350–352),

resp.: „Braň, muži, dajte mi braň (...) Níkdá bez pomstvi ňezemreme dňeská“, či: „Zbroj mužu, zbroj, chvátajte priňešť; čo dl'íte?“, alebo: „ňemosíme sa d'áli ve veľkéj / Z ňeprátelmi hľedať; (...) Nuž teda podme na ňích!“

Ako v *Eneide*, i v *Svatoplukovi* sa pred rozhodujúcim rozhodnutím o vojenskej zrážke schádza s nem: „Laťínákov predňejších rozkazmi ze starcov / Pozvolaních (...) Všecci sa hňed' zejďú, a plními do krála palácov / cestmi sipú...“ (II. spev).

I Slavimír – „Hňed' zavolať predních a na sňem zvéšť káže Slovákov / Ti s predbíhaňím dovalá sa, i v raddu zasednú.“ (III. spev).

Na výskyt tzv. katalógu, zhromažďovania vojsk, u Vergília (ale i Homéra) a u Hollého taktiež upozornil V. Turčány,²⁶ ale v *Svatoplukovi* je priame nadviazanie (alebo inšpirácia) na *Eneidu*, nie na *Ilias*. Pred popisom zhromažďovania vojsk, i so stručnými charakteristikami kraja, skadiaľ prichádzajú, v oboch eposoch predchádza evokácia múz – Umky, u Hollého s nápadne podobným slovníkom ako u Vergília:

Eneida:

*Otvortež Helikon včil, Múzi, a vmuknite pesne,
Králi jak zbud'ení tu do vojni, kerí sa kerého
Poprichitiť pole kril zástup...*

Svatopluk:

*Umko milá, dávních vedomá všech na sveťe příhod!
Včil nože prav, kol'ki zbud'ení hore povstaři vodci...*

a z epických motívov (s vplyvom na kompozíciu) je iste dôležitá zhoda aj v závere oboch eposov: Eneas i Svätopluk rozhodujú o celkovom víťazstve svojho spoločenstva v osobnom súboji s nepriateľom. A opäť sa objavuje súzvučie v slovníku: v záverečných dvoch veršoch v *Eneide* – Turmusovi „*pozatuhnú od zimi údi, / A s kvilem duša nahňevaná odbehne ke stínom*“. V *Svatoplukovi* – Britvaldovi „*duša údi opustí, / A spaňilě večňá pozavirá mrákota svetlá*“.

Pri konfrontácii si zaslúžia pozornosť aj dve epizódy: náplňou prvej je popis vyobrazenia na štíte. V *Eneide* dostáva Eneas štít od Venuše s vyobrazením hrdinských činov jeho potomstva (Rímskej ríše), u Hollého dostáva Svätopluk štít od Karolmana s vyobrazením „hviezdnej vojny“ sv. Michala so Satanom.²⁷ Ešte väčšmi si treba povšimnúť epizódu z 9. spevu *Eneidy*, ktorá Hollého inšpirovala k najpôsobivejšiemu lyrickému obrazu nielen v celom epose *Svatopluk*, ale v celej Hollého tvorbe a dôstojne by vyšiel i v konfrontácii obrazov matky vo svetovej poézii. U Vergília ide o nárek matky Euriala (jej meno ani neuvádza) v 9. speve, ktorý našiel u Hollého básnickú transpozíciu v 11. Speve – v tragickom obraze matky Ojdy, jej náreku nad padlým najmladším synom Miloslavom. Hoci inšpirácia je zrejmá, básnický účinok – a nielen tejto epizódy – svedčí o fakte, že Hollý predstihol Vergília nielen básnickým umením prozodickým,²⁸ ale aj umeleckým.

Vergiliovské prvky sú badateľné aj v ďalšej Hollého tvorbe; len treba ešte poznamenať, že preklad *Eneidy* poznačil aj „obrazový“ slovník Hollého pôvodnej poézie: „nebeské uhli“ či „vetrné pahorki“, ktoré sa objavili v preklade, sa stanú aj jej krásnou súčasťou, nebeské posolstvá, ktoré v *Eneide* sprostredkúva Merkur, u Hollého prinášajú anjeli – a pôvabné prirovnania naznačujú aj osobný dôvod, nielen ideologický, prečo Vergilius Hollému učaroval. Ako príklad uvedieme aspoň jediné, ku ktorému ani netreba pridávať paralelu zo *Svatopluka* (či ďalšej pôvodnej tvorby): ich hojný výskyt prezráda priam vychutnávanie idylickej atmosféry prirovnaní Hollého:

²⁶ Tamtiež, s. 85.

²⁷ Táto zrážka má však taktiež svoje dobové metaforické premietnutie: ide o napoleonské vojny.

²⁸ Pozri: TURČÁNY, V.: Ján Hollý ako teoretik verša. In: Romboid, 87, 1987, č. 7, s. 50–59.

*Jak včeli po strakatích na noví jar kvítkama lúkách
Pod slnkom pracujú; keď národu svého dorostlí
Pustá roj, neb keď sa topíce pláštini hustá,
A sladkú své roztahujú šír svetlice ščavú;
Bud' keď ťerchu berú prišlím, bud' v zástupe rádném
Rozleňivé trupcov odsacujú od pitvora stádo.
Práca vre, mad voňavím lúbežne zapáchuje tímem.*

(Eneida, I., verše 430–437)

Ale zase spätne Hollému do *Eneidy* prenikol Perún (I. spev) a Berecintia, matka „otca ňebes“, vlastnila čosi nadmieru milé Hollého záhoráckemu srdcu: „*Bor mala sem, čo mnohé vzácní roki vždicki mi biva!*“ (II. spev).

Až podozrivo veľa spoločných motívov, aby mohlo u Hollého ísť iba o inšpiráciu bez druhého plánu. A na spoločensko-politickom pozadí sa vidí, že vlastne išlo o prvý plán: Hollý chcel úmyselne upozorniť na vnútornú spätosť svojej národnej hrdinskej básne s *Eneidou* – svetovým hrdinským vzorom, v tom čase už preloženým do maďarčiny. A Hollý nielenže taktiež preložil *Eneidu* v závideniahodnej kvalitnej časomiere, ale chcel aj ukázať, že do slovenskej kultúry možno „preložiť“ aj jej ducha. Teda išlo najmä o zdôraznenie „hrdinskej“ paralely medzi „Eneášom“ a Svätoplukom – a Maďari nič podobné vo svojej literatúre nemali. (Až po vyjdení *Svatopluka* začne E. Horváth skladať epos *Arpádyáda*.)

Pochopiteľne, pre Hollého bol rozhodujúci vlastný slovenský národný obsah, aj vzhľadom na správy o iných slovanských národných eposoch, aj pre akútnu vnútornú potrebu národného spoločenstva povzniesť „roztratené“ srdcia. A podarí sa mu to natoľko presvedčivo, že prvky *Eneidy* zostali v takom hlbokom tieni, až zostali nepovšimnuté nielen jeho súčasníkmi, ale aj v ďalších generáciách. A to zásluhou dôkladnej prípravy na základe konkrétneho historického materiálu. Aj v tom napokon Hollý predstihol svetovo slávnú Vergiliovu *Eneidu*: Vergilius oslávil mýtus, Hollý oslávil skutočnú históriu svojho národa.

Individuálny výstup z grantového projektu VEGA 2/5071/98 Ján Hollý (1785–1849) – monografia.

SUMMARY

In literary-historical evaluation of the poetry of Ján Hollý literary critics focused first of all on his original *oeuvre*. His translations drew much less or even marginal attention. However, Ján Hollý cared much about their high quality as far as their prosodical and aesthetic values are concerned since he tried to prove the importance of the Bernolák's standard language also as a literary language. Hollý's translation *oeuvre* was supposed to be – and, indeed, it was – an ideological defense of the Bernolák's language norm and also a proof of its equal status with Latin and Greek. He re-wrote the translation of the *Aeneid* fifteen times and by this day it has been a model of translation mastership. It can be proved by granting the Hollý's Award for translated literary works.

Virgil was in the period of Neo-Classicism the most reputed Roman poet. Ján Hollý coined several motifs from the *Aeneid* into his own epic again from ideological reasons. Hollý, as well as Virgil, „celebrated the founder of the kingdom of his own nation. He wanted to highlight the national importance of the epic *Svatopluk* in European culture through its form and by the same motifs in the dominant places. However, finally a Slovak national content due to minutious preparation based on historical sources was decisive. So, the original intention has so far escaped the attention of researchers.